

PIIA EINONEN

Menneisyys argumenttina esimodernissa kaupungissa

Esimodernin aikakauden kaupunkihallinnon perustan muodostivat privilegeidien ohella kaupunginlaki, tapa ja kollektiivinen muisti. Piia Einonen tarkastelee artikkelissaan miten menneisyysargumentointi läpäisi esimodernin kaupunkiyhteisön koko hallinnollisen ja poliittisen vuoropuhelun, sillä niin hallitsija kuin porvaritkin saattoivat käyttää historiaa omien tarkoitusperiensä mukaisesti. Kaupungin menneisyys ja esi-isien toimet muodostivat kehyyksen, jota vasten tapahtumia tulkittiin ja punnittiin – ja johon tarvittaessa vedottiin kaupungin edun nimissä.

■ Esimodernissa yhteiskunnassa menneisyys oli läsnä arkipäiväisessä elämässä, hallinnossa ja politiikassa kuten myös instituutioissa ja organisaatioissa. Yleisestikin traditioihin nojaava ajattelutapa näytteli merkittävää roolia, ja kaupunkihallinnossa arvostettiin sekä muuttumattomuutta että pysyvyyttä.¹ Tässä artikkelissa² keskeinen kysymys on, miten menneisyyttä käytettiin poliittisten tarkoituserien legitimoimisessa.³ Tärkeää ei siis ole mitä tai miten muistettiin, vaan milloin ja miksi menneisyydellä argumentoitiin. Kun menneisyyttä käytettiin legitimaationa vaateille ja niiden vastustamiselle, oli kyse kollektiivisesta muistista, josta argumentit ammensivat voimansa. Muistojen totuudellisuus on tässä yhteydessä toisarvoinen kysymys.⁴

1. Ks. esim. STb (Stockholms tänkebok) 25.5.1601 (51).

2. Kiitän Jyväskylän yliopiston Varhaismoderni arki ja ajattelu -projektin tutkijoita artikkelikäsitöiden kommentoinnista.

3. Kirkko oli ahkera menneisyysargumenttien käyttäjä, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan kaupunkeihin ja niiden poliittiseen argumentointiin.

4. Kustaa H. J. Vilkkuna (2005) *Viba*. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta, Jyväskylä: SKS, 21; ks.

Tutkimuskohteena on esimodernin Ruotsin tärkein kaupunki, Tukholma. Vertailukohtana käytetään Viipuria, jonka historia ulottui Tukholman tapaan keskiajalle. Kaupungit toimivat hallinnollisina keskuksina, ja molemmilla oli huomattava taloudellinen sekä poliittinen merkitys. Verrattuna 1600-luvulla perustettuihin uusiin kaupunkeihin, Tukholmalla ja Viipurilla oli siis historia, jota käyttää argumentaatioissa. Tutkimus perustuu Tukholman tuomiokirjoihin ja kirjeaineistoon 1500-luvun lopulta ja 1600-luvun alkupuoliskolta, sekä valikoidusti käytettyyn Viipurin valitusaineistoon.⁵ Koska menneisyydellä argumentoitiin usein juuri poliittisissa kysymyksissä, urbaani poliittinen kulttuuri⁶ ja kaupunkiporvariston arvo maailma toimivat tutkimuksen laajempaan viitekehyksenä.⁷

Poliittisen kulttuurin näkökulmasta kaupungit olivat erilaisia, sillä Tukholma oli tiukasti kruunun talutusnuorassa kun taas

myös esim. Michael Herzfeld (1992) 'Segmentation and politics in the European nation-state: making sense of political events', teoksessa Kirsten Hastrup (toim.) *Other Histories*, London: Routledge, 79; Jacques Le Goff (1992) *History and Memory*, New York: Columbia University Press, 67–68; Antoon A. Van den Braembusche (2000) 'History and Memory. Some comments on recent developments', teoksessa Pauli Kettunen & Auli Kultanen & Timo Soikkanen (toim.) *Jäljillä*. Kirjoituksia historian ongelmista I, Turku: Poliittisen historian laitos ja Kirja-Aurora, 76.

5. Tukholman raastuvanoikeuden tuomiokirjat on toimitettu lähdejulkaisuksi vuoteen 1634 saakka. Viipuria on tutkittu lähinnä lähdejulkaisujen ja kirjallisuuden avulla.

6. Määrittelystä Piia Einonen (2005) *Poliittiset areenat ja toimintatavat*. Tukholman porvaristo vallan käyttäjänä ja vallankäytön kohteena n. 1592–1644, *Bibliotheca Historica* 94, Helsinki: SKS, 9–10.

7. Artikkelissa huomio keskittyy nimenomaan porvariston tapaan argumentoida viittaamalla historiaan ja historiografia jää sivuun. Historiografiasta ks. esim. Warren I. Susman (1964) 'History and the American Intellectual: Uses of a Usable Past', *American Quarterly* 16, 243–263; Paul Conerton (1989) *How societies remember*, Cambridge: Cambridge University Press, 13–21; Le Goff (1992) erit. 101–102, 105–106, 129; Peter Burke (1997) *Varieties of Cultural History*, Cambridge: Polity Press, 43–44; Vilkkuna (2005) 275–277. Ks. myös Nils Erik Villstrand (2005) "Stormaktstidens politiska kultur", teoksessa Jakob Christensson (toim.) *Signums svenska kulturbistoria*. Stormaktstiden, Lund: Bokförlaget Signum, 55–57. Muistin politiikasta ks. erit. Heino Nyssönen (2001) 'Muiston ja muistuttamisen politiikka', *Politiikka* 43, 26–31; Tuija Parvikko (2002) 'Aikalaisen arvostelukyky ja muistin politiikka', *Kosmopolis* 32, 93–110.

monikulttuurinen Viipuri oli monella tapaa kuriton ja tottelematon suhteessa keskusvaltaan. Viipurin sijainti kaukana valtakunnan ydinalueista vaikeutti kaupungin kontrolloimista ja lisäksi kaupunkilaisten sisäiset ristiriidat olivat repiviä.⁸ Ehkäpä osasyynä Viipurin ongelmiin olivat asukkaiden erilaiset kulttuuriset taustat: vaikka Viipurilla oli pitkä ja loistelas historia, kaupungin porvareilla ei ollut yhteistä ja jaettua muistia, jonka varaan rakentaa poliittista kulttuuria. Tukholmassa taas eri kansallisuudet integroituivat kaupunkiyhteisöön, ja keskusvalta huolehti osaltaan siitä, ettei sisäisiä ristiriitoja päässyt syntymään.⁹

Kollektiivinen muisti

Käsitykset menneisyydestä ohjaavat ihmisten toimintaa, ja niitä käytetään sekä nykyhetken että tulevaisuuden legitimointiin. Ihmiset jakavat maailmankuvan, joka on kulttuurisesti rakentunut heidän kokemuksestaan, uskomuksestaan ja käsityksistään menneisyydestä.¹⁰ Jaetut ja toisiinsa kytkeytyneet arvot, ideaalit ja muistot muodostavat kokonaisuuden, jota on usein kutsuttu kollektiiviseksi tai sosiaalisiksi muistiksi.¹¹

Kollektiivisesti jaetuista muistoista voidaan erottaa erilaisia tasoja. Jumalan rangais-

tuksiksi tulkitut luonnonilmiöt ja katastrofit rikkoivat elämäntapaa, ja siksi luonnehtivat usein kokonaisia aikakausia.¹² Sotaisat ja voittoisat kuninkaat juutuivat tiukasti alamaisten kollektiiviseen muistiin, mutta myös hallitsijoiden poliittiset saavutukset saattoivat olla epookkisia, kuten Kustaa Vaasan herooinen nousu Kalmarin unionia vastaan ja hänen myöhempi poliittinen sekä hallinnollinen uudistustyönsä.¹³ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että paikalliset tapahtumat olisivat olleet jollakin tapaa vähemmän merkityksellisiä. Päinvastoin alueelliset ilmiöt oli helpompi kytkeä tunnettuihin paikkoihin ja henkilöihin, jolloin niiden tuntuus vahvisti kokemusta ja muistoa. Kun kokemukset jaettiin yhdessä, niistä muodostui kollektiivisia muistoja ja osa yhteisön historiallista narratiivia.¹⁴

Tutkittaessa esimodernia yhteiskuntaa kollektiiviset muistot voidaan tavoittaa vain välillisesti, historiallisten dokumenttien ja oikeuden pöytäkirjojen kautta. Vaikka tässä artikkelissa päälähteinä käytettyjen tuomio- ja pöytäkirjojen voidaan tulkita heijastavan vain yhden ryhmän – kaupungin virkamiesten – kollektiivista muistia, on syytä huomioida niiden olevan usein kattavin lähde menneisyyden arkeen yleisemminkin.¹⁵

8. Esim. Gabriel Lagus (1893) *Kuvauksia Wiipurin historiasta I*, Wiipuri: Wiipurin kaupunki, 92; Gabriel Lagus (1895) *Kuvauksia Wiipurin historiasta II*, Wiipuri: Wiipurin kaupunki, 21–112, 118–135, 148; J. W. Ruuth (1908) *Wiipurin kaupungin historia I*, Wiipuri: Wiipurin kaupunki, 299–327; Lena Huldén & Marika Tandefelt (2001) 'Gräl mellan viborgare på 1600-talet', teoksessa Marika Tandefelt (toim.) *Viborgs fyra språk under sju sekel*, Jyväskylä: Schildts, 115–136; Einonen (2005).

9. Kansallisuuskysymystä keskiaikaisen Tukholman hallinnossa on käsitelty Marko Lamberg (2001) *Dannemännen i stadens råd*. Rådsmanskretsen i nordiska köpstäder under senmedeltiden, *Monografier utgivna av Stockholms stad* 155, Borås: Monographia Förlag, 57–59, 63–68.

10. Susman (1964) 244, 255; Vilkkuna (2005) 28; Herzfeld (1992) 62, 78; ks. myös Le Goff (1992) 9; Villstrand (2005) 100–101.

11. Connerton (1989) 1–6, 31; James Fentress & Chris Wickham (1992) *Social Memory. New perspectives on the past*, Blackwell: Oxford, x–xi, 24, 26; Le Goff (1992) 94–99; Chris Wickham (1998) 'Gossip and Resistance among the Medieval Peasantry', *Past and Present* 160, 11–12; Jari Eilola (2003) *Rajajapinnoilla, Saltilun ja kielletyn määrittelemisen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa*, Helsinki: SKS, 288; Einonen (2005) 271.

12. Börje Harnesk (2003) 'Konsten att klaga, konsten att kräva. Kronan och bönderna på 1500- och 1600-talen', teoksessa Börje Harnesk (toim.), *Maktens skiftande skepnader. Studier i makt, legitimitet och inflytande i det tidigmoderna Sverige*, Umeå: Institutionen för historiska studier, 61–62; Vilkkuna (2005) esim. 38, 318–319.

13. Esim. RA, Kaarle-herttua Tukholmalle 10.4.1598 (raati oli todennäköisesti viitannut Kustaa Vaasaan); ks. myös K. E. F. Ignatius (1881) 'Eräs Barthold Lacman'in kirje kuningas Kaarle X Kustalle', teoksessa *Historiallinen arkisto* 7, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 100; Herzfeld (1992) 75; ks. myös Le Goff (1992) 10; Burke (1997) 43–59; Alex Tuckness (2003) 'Discourses of Resistance in the American Revolution', *Journal of the History of Ideas* 64, 555.

14. Braembussche (2000) 77, 79; Vilkkuna (2005) 18, 21–22, ks. myös 280–281, 286; vrt. Connerton (1989) 21–25; Fentress & Wickham (1992) 48, 88, 113. Muistojen, paikkojen ja monumenttien yhteydestä ks. Peter Aronsson (2004) 'Att minnas våld', teoksessa Eva Österberg & Marie Lindstedt Cronberg (toim.) *Väldets mening. Makt, minne, myt*, Riga: Nordic Academic Press.

15. Lamberg (2001) 23–24; Einonen (2005) 29–37; Vilkkuna (2005) 20–21, ks. myös 25–27; vrt. Connerton (1989) 36–37; Fentress & Wickham (1992) ix; Burke (1997) 44, 47; Braembussche (2000) 82; Eilola (2003) 43–44.

Urbaani yhteisö oli sosiaalisesti ja taloudellisesti heterogeeninen, joten yhtenäistä ja kaikkien jakamaa kollektiivista muistia tuskin edes oli olemassa. Vaikka tiettyjen tapahtumien muistojen ja narratiivien voidaan olettaa olleen laajalti jaettuja, lähdeaineistosta konkreettiset viittaukset muistoihin löytyvät vanhojen lakien ja tapojen kunnioituksesta, aikaisempien hallitsijoiden ja aikojen glorifioinnista, sekä kaupungin historian käyttämisestä sen oikeuksien ja intressien puolustamisessa. Tuomiokirjoihin on kirjattu arkipäivän hallintoa sekä oikeuden päätöksiä, kun taas kollektiivisesti jaettu muistot olivat luonteeltaan yleisempiä. Tuomiokirjat ovat kuitenkin lähdesarja, joka mahdollistaa menneisyyteen liittyviin käsitteisiin porvariston keskuudessa latautuneiden arvojen ja merkitysten tutkimuksen.

Virkaeetos ja esi-isien merkitys

Raastuvanoikeuden toimintaa ohjasi virkaeetos, joka oli kiinteästi sidoksissa lakiin, tapaan ja perittyihin arvoihin. Menneisyyden hyödyntäminen näkyi viittauksissa esiisien toimintaan. Esimerkiksi vuonna 1651 Suomen sotajoukkojen komentaja, Gustaf Adolf Lewenhaupt (Leijonhufvud),¹⁶ kysyi Viipurin raastuvanoikeudelta kaupungin linnoitusten tilejä. Pitkällisen viivytelyn ja kiertelyn jälkeen pormestarin ja raadin oli pakko vastata Lewenhauptille, että heillä ei ollut tilejä. Virkamiehet puolustautuivat sillä, että heidän esi-isänsä (*antecessors*) eivät olleet välittäneet tietoa tileistä heille.¹⁷ Kaupungin raati koostui ”kaupungin isistä”, joten hallinnollisessa vuoropuhelussa esi-isät olivat nimenomaan virkamiesten edeltäjiä ja kulloisetkin virkamiehet heidän poikiaan. Porvariston argumentoidessa esi-isillä he puolestaan viittasivat samalla niin omiin esiisiinsä kuin porvariskorporaation menneisiin edustajiin.

Esi-isien menettelytavat nousivat Tukholmassa esiin kun kaupungilta vaadittiin vuonna 1596 apuveron lisäksi erityistä kultaveroa. Porvaristo ja kaupungin ’48 vanhinta¹⁸ pyysivät vapautusta ”sellaisesta epätavallisesta uudesta rasituksesta”, koska heidän esi-isänsäkään eivät olleet koskaan maksaneet Kaarle-herttuan vaatimaa vo-

tuista kultaveroa. Yleisen apuveron porvarit kuitenkin lupasivat suorittaa.¹⁹ Myöhemmin asian ollessa esillä vastausta täsmennettiin: kukaan ei muistanut voutuista kultaveroa, eikä siitä löytynyt kirjallista mainintaa. Sen sijaan huomautettiin, että vuonna 1587 maksettu kultaveron oli ollut lahja (*föraringh*) Puolan kuningas Sigismundin matkaa varten. Porvaristo pelkäsi, että kruunu tulkitsisi jälkikäteen kyseisen lahjan veroksi ja käyttäisi sitä perusteena määrätä uusia kultaveroja. Samalla porvarit vetosivat myös laillisuuteen ja pyysivät nöyrästi, ettei heille määrättäisi uusia rasitteita, jotka olivat kaupungin privilegioita vastaan. Herttua itse oli luvannut säilyttää lait ja säätyjen privilegiot.²⁰

Kultaveron vaadittiin kuitenkin uudelleen vielä 1600-luvun alussa. Tällöin otettiin esiin vanhat tuomiokirjat ja luettiin, miten vuonna 1595 [sic] oli vastattu vaatimuksiin ja miten vastaukset oli perusteltu. Koska sellaista maksua ei ollut koskaan ollut tapana maksaa, annettiin sama vastaus kuin aikaisemminkin (... *kunne dbe entett annatt suaar gifue der på, äbnn som tilförende suaratt ähr*).²¹ Vaikka esi-isien menettelytapoihin vetoaminen jo itsessään riitti argumentaatioksi, tapahtumien ja päätösten kirjaaminen muistiin lisäsi niiden painoarvoa entisestään. Jo edellisellä kerralla asiaa käsiteltäessä kirjallisten todisteiden puuttumisesta oli käytetty perusteena veron vastustamiselle, ja nyt edellinen päätös sai saman roolin. Aikaisemman vuosikymmenen hallintomiehistä ja porvareista oli tullut esi-isiä, joiden päätöksiin vedottiin. Kultaverokysymykseen ei enää tämän jälkeen palattu.

Kultaverosta käydyllä kiistalla oli selvästi vaikutusta myös kruunun tapaan esittää vaateitaan: kun vuonna 1627 vaadittiin ylimääräistä veroa ja lainaa kuninkaan sotaretkeä varten, kruunun argumentaatiossa korostettiin että maksu kerättiin vain sotaretkeä varten, eikä siitä ollut tarkoitus tehdä tapaa.²² Huomautus oli aiheellinen, sillä uusilla maksuilla oli usein tapana jäädä pysyviksi.

Historian merkitystä kaupunkihallinnossa kuvaa päätös vuodelta 1630, jolloin Tukholman raastuvanoikeuden jäsenet päättivät

panna istunnoista ilman lupaa poissaolevat raatimiehet kuriin esi-isensä vanhan hallintotavan mukaisesti (...*efter wårt förfaders plägesed dän wabna som man af Tänkeböckerne finner...*): poissaolijalle lähetettiin huomautukseksi symbolisesti avaimet ja hänet veloitettiin kustantamaan muille raatimiehille kannu espanjalaista viiniä kullekin.²³ Tämä tuli kalliiksi ja samalla kun se korosti esi-isiltä perittyä virkaeetosta.

Vanhat ja uudet kaupungit: ikä legitimaationa

Urbaaneilla yhteisöillä oli ”esi-isien” ohella myös pitkä muisti, jota hyödynnettiin erityisesti valituksissa kruunulle. ”Vanha, hyvä laki” ja sen uskollinen kumppani, tapa, olivat säännöllisesti käytettyjä argumentteja taloudellisessa sekä poliittisessa vuoropuhelussa kruunun kanssa. Esivallan kasvavat taloudelliset tarpeet ja suurvallan rakennustyö pakottivat alamaiset puolustamaan etujaan erityisesti 1600-luvun alussa.²⁴

Jokaisella kaupungilla oli oma tapansa puolustaa traditionaalisia oikeuksiaan. Kaupungin poliittinen status oli pitkälti riippuvainen hallitsijan vahvistamista privilegioista, jotka muodostivat vuorovaikutuksen kulmakiven.²⁵ Kun Viipuri joutui taloudelliseen taantumaa 1600-luvun jälkipuoliskolla, porvaristo hyödynsi menneisyyteen nojaavaa argumentaatiota puolustaessaan Viipurin ”ikivanhoja” privilegioita. Viipuri kuvattiin ikivanhaksi tapulikaupungiksi, ja porvaristo alleviivasi kaupungin ikää kerta toisensa jälkeen puolustaessaan perinteisiä oikeuksiaan vientikauppaan.²⁶ Historiaa käytettiin siis argumentaatiossa olemassa olevan taloudellisen tilanteen säilyttämiseksi ennallaan. Koko Viipurin identiteetti nojasi sen asemaan itäisen Suomen tärkeimpänä kauppa- ja tervakaupunkina.²⁷

Kruunu perusti 1600-luvulla ahkerasti uusia kaupunkeja vero- ja tullitulojen takamiseksi. Vanhat kaupungit kokivat tulokkaat usein perinteisten oikeuksiensa ja taloudellisten etujensa loukkaajiksi. Vastakkainasettelu kiteytyi jo käsitteissä ”uusi” ja ”vanha” kaupunki. Yleisesti ”vanha” käsitettiin positiiviseksi ja suosittavaksi ominaisuudeksi viittasi se sitten instituutioon, tapaan tai su-

kuun. Tukholma vastusti jo 1600-luvun alussa Norrmalmin kaupungin perustamista ja halusi pohjoisen kaupunginosansa pysyvän varsinaisen kaupungin yhteydessä, ”kuten vanhastaan oli ollut tapana”.²⁸

Tukholma ei argumentoinut Viipurin tavoin iällään, vaan ennen kaikkea taloudella ja laillisuudella. Uusia kaupunkeja vastustettiin perustellen niiden koituvan Tukholmalle vahingoksi ja olevan niin ”vanhoja kuin uusiakin” privilegioita vastaan.²⁹ Tukholmassa, samoin kuin Viipurissakin, oli kuitenkin pyrkimyksenä olemassa olevan tilanteen säilyttäminen tai jopa ”paluu” kukoistuksen aikaan – jollaisena kaupungin menneisyys nähtiin. Vanhojen privilegioiden säilyttäminen oli edellytys menestykselle.

16. Svensk biografisk handlexikon, II: pp. 41–2 (<http://runeberg.org/sbh/>); Nordisk Familjebok, pp. 294–295 (<http://runeberg.org/nfbp/>).

17. Lagus (1893) 90–91.

18. Ks. tästä Einonen (2005) 109–111.

19. STb 11.2.1596 (9), 13.3.1596 (17); RA (R5346) päivämätön Tukholman pormestarin ja raadin kirje Kaarle-herttualle; ks. myös Holm (2005) 385–386.

20. STb 20.3.1596 (21, lainaus), 14.7.1596 (54), 23.7.1597 (147). Lupaamisesta legitimaationa ks. Einonen (2005) 194.

21. STb 9.5.1604 (199), ks. myös 5.5.1604 (195).

22. STb 3.9.1627 (118).

23. SSA, STb 23.6.1630. Viinin hinnasta 1600-luvulla ks. Hori Motoko (2008) 'The Price and Quality of Wine and Conspicuous Consumption in England 1646–1759', *The English Historical Review* 123.

24. Ks. esim. Karonen (1999) erit. 182–194, 248–271; Johan Holm (2005) 'Härskarmakten och undersåtarna. Legitimitet och maktutövning i tidigmodern tid', *Historisk tidskrift* 125, 375–397. Kaupungin ja kruunun välisen vuorovaikutuksen muodoista yleensä ks. Einonen (2005).

25. Lars Ericson (1988) *Borgare och byråkrater. Omvandlingen av Stockholms stadsförvaltning 1599–1637. Stockholmsmonografier utgivna av Stockholms stad* 84, Borås: Kommittén för stockholmsforskning, 81–82, 85–100; Petri Karonen, (1999) *Pohjoisen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*, Juva: WSOY, 170; Einonen (2005) erit. 39–46, 140–152; Holm (2005) 385.

26. Ruuth (1908) 348–349. Ikivanhan käsitteestä ks. Peter Englund (1994) *Det hotade buset. Adliga föreställningar om sambället under stormaktstiden*, Stockholm: Atlantis, 107; ks. myös Le Goff (1992) 134, 145.

27. Identiteetin suhteesta kollektiiviseen muistiin ks. Nyssönen (2001) 26, 28, 31.

28. RA (R5346) päivämätön Tukholman valitus kuninkaalle 1604; Englund (1994) 107. Norrmalm/Norre Förstaden kuului alunperin Tukholmaan, mutta 1602–1635 se oli itsenäinen kaupunki. Kaupungit yhdistettiin jälleen 1635 (Einonen (2005) 18).

29. Ks. esim. STb 8.4.1594 (203).

Tapa ja menneisyys argumentteina

Kaupunkihallinnon perustan muodostivat privilegeioiden ohella kaupunginlaki, tapa ja kollektiivinen muisti. Koko urbaanin yhteisön³⁰ olemassaolo sekä ymmärrys niin menneestä kuin silloisestakin hetkestä perustuivat näihin kolmeen elementtiin. Kaupungin oikeuksia puolustettaessa tai vaateita perusteltaessa viitattiin toistuvasti oikeudenmukaisuuteen, laillisuuteen ja tapaan.³¹ Uskonnosta legitimaationsa ammentava laki oli yhteiskunnan perusta, mutta yleisessä ajattelussa tapa rinnastui jopa lakiin. Tapa viittasi määrittelemättömään ”vanhaan, hyvään lakiin”, jota poliittisessa puheessa viljeltiin ahkerasti, ja jolla omia etuja ja oikeuksia puolustettiin.³² Kuten ikäkin, myös tapa itsessään ilman tarkempaa määrittelyä riitti legitimoimaan käytäntöjä – tavan ei tarvinnut olla palautettavissa tiettyyn historialliseen ajanjaksoon tai yksilöity sen tarkemmin. Vaikka laki oli keskeisin ja painavin argumentti, traditioihin ja tapaan vetoamista käyttivät niin kaupunkihallinto kuin alamaisetkin. Tapa oli olennainen osa sosiaalista muistia ja poliittista argumentointia.³³

30. Yksilön menneisyyden merkityksestä uusia porvareita valittaessa ks. esim. STb 28.5.1600 (67), 28.2.1627 (24); Einonen (2005) 77–81.

31. Vrt. yleisen lain ja paikallisten tapojen väliin ristiriitoihin Englannissa (Andy Wood (1997) 'The place of custom in plebeian political culture: England 1550–1800', *Social History* 22, 47). Ruotsalaisessa poliittisessa argumentaatioissa tapa oli Englannista poiketen pikemmin lakia täydentävä elementti ja tärkeä osa oikeudenkäyttöä. Valitusten yleisestä argumentaatiosta ks. Einonen (2005), 140–154; Harnesk (2003).

32. Englund (1994) 104–108; Burke (1997) 52; Wood (1997) 47–49, 54; Harnesk (2003) 55–59; vrt. Ericson (1988) 205–219. Ks. myös esim. STb 17.9.1595 (344), 14.7.1596 (54); Ruuth (1903) 363; Tuckness (2003) 562; Holm (2005) 385–386.

33. Esim. STb 11.11.1594 (271), 4.1.1602 (180), 15.4.1602 (217), 25.4.1607 (209), 25.11.1607 (279), 27.8.1623 (185), 7.6.1624 (85); SSA, STb 24.1.1629, 21.4.1634, 18.2.1637; SSA, Tukholman kämnerinoikeus 28.1.1624; SSA, Tukholman valitus Kaarle-herttualle 13.5.1602 (konsepti); Tukholman kirje kuninkaalalle 16.7.1616 (kopio) ja ”hallitukselle” 3.10.1635 (konsepti), 17.8.1636 (kopio); RA (RR27) vastaus Tukholman valitukseen 21.6.1616; Fentress & Wickham (1992) 9; Harnesk (2003) 44, 55–59. Börje Harneskin (2003, 56–57), mukaan erityisesti talonpojat ja jossakin määrin myös esivaltta argumentoivat menneisyydellä. Vrt. Le Goff (1992) 10; ks. myös Burke (1997) 52; Wood (1997) 47; Christine Shaw (2001) 'Counsel and Consent in Fif-

teenth-Century Genoa', *The English Historical Review* 116, 840. Traditiot ja tavat olivat osa kollektiivista muistia, ja toisaalta muistoja määriteltiin ja tulkittiin uudelleen traditioiden kautta. 1600-luvulla tapaoikeus eli yhä lain rinnalla ja lakikodifikaatioissa, jotka suurelta osin pohjautuivat vanhaan tapaoikeuteen.³⁴ Usein tapa oli ohjannut elämää kaupungissa niin voimakkaasti, että myös kruunun oli nojattava siihen – kuten Tukholmasta erotetun Norra Förstadenin pyytäessä vuonna 1616 kruunulta omia ammattikuntia. Koska kuningas ”ei tiennyt miten vanhastaan oli ollut tapana”, asia luvattiin selvittää ja päätös tehdä sen pohjalta.³⁵ Tapa ohjasi siis myös esivallan toimintaa.

Tapaan vetoaminen oli poliittisessa vuoropuhelussa arkipäivää, kun taas menneisyydestä nostettiin esimerkkejä argumenttien tueksi melko harvoin. Vuonna 1611 Tukholman rahvas ja erityisesti kaupungin laidan talonpojat olivat valittaneet kruunulle kyydityksistä vedoten Juhana III:n aikaan, jolloin heidät oli vapautettu kyseisestä rasisuksesta.³⁶ Juhanan aika näyttäytyi näin ideaalina ja menneisyyttä käytettiin vaatimuksen legitimoimiseen. Yleisemminkin edellisen hallitsijan aika saattoi näyttäytyä ”vapauden aikana”, johon vedottiin uusista rasisuksista valitettaessa kuten vuonna 1602, kun Kaarle-herttualle huomautettiin, ettei tiettyjä tuotteita ollut koskaan aikaisemmin

teenth-Century Genoa', *The English Historical Review* 116, 840.

34. Ks. esim. SSA, STb 20.8.1636. Englund (1994) 111–112; Olli Matikainen (2002) *Verenperijät. Väki- ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500–1600-luvulla*, *Bibliotheca Historica* 78, Helsinki: SKS, 155–156; ks. myös Ericson (1988) 23, 83–101; Einonen (2005) 41 (myös siteerattu kirjallisuus); vrt. Karonen (1999) 52.

35. RA (RR27) 22.6.1616 kuninkaan vastaus Norra Förstadenin kirjelmään. Ks. myös Kaarle-herttua Axel Rynningille, Tönne Jörenssoonille ja Bertill Hanssonille 1.7.1601 (Samling af urkunder rörande Finlands historia I. Handlingar upplysande Finlands historia under Karl IX:s tid utgifna af Johan E. Waaranen. I 1600–1602. Helsingfors, Finska Litteratur-Sällskapet tryckeri 1863, 144).

36. RA (RR23) 25.11.1611 kuninkaan kirje Hans Åkesonille ja Sven Månssonille. Ks. myös kirjelmä Viipurin 30.7.1605 (Samling af urkunder rörande Finlands historia II. Handlingar upplysande Finlands historia under Karl IX:s tid utgifna af Johan E. Waaranen. I 1603–1608. Helsingfors, Finska Litteratur-Sällskapet tryckeri 1864, 214).

tarvinnut tullata ja vedottiin herttuan aikaisempaan myötämielisyyteen olut- ja viinitupien lupia tarkasteltaessa. Lailla ja määräyksillä argumentoinnin ohella porvarit saattoivat siis perustella kielteistä kantaansa vetoamalla historiallisiin tapahtumiin.³⁷ Silloinen hetki nähtiin aina huonompana aikaisempaan tilanteeseen verrattuna.³⁸

Jatkuvat viittaukset vanhaan lakiin ja tapaan osoittavat miten syvälle esimodernin ajan ajatusmaailmaan traditionaalisuus oli juurtunut.³⁹ Menneisyys tarjosi tavoittamattoman ideaalin, ja tavat ymmärrettiin fragmentteina tavoiteltavasta mutta saavuttamattomasta menneen todellisuudesta. Tavalla ja traditiolla oli mystinen ulottuvuutensa, joka sivuutti argumenttien totuudellisuusarvon. Traditio itsessään oli eräänlaista oikeutta, joka ulottui historiallisen todellisuuden yläpuolelle.⁴⁰ Ajatus muuttumattomuuden ideaalista eli vahvana myös normien tasolla: lainsäädännössä perusajatukseksi oli, että vanhoja ja kunnioitettuja lakeja ei pitänyt muuttaa, ellei siihen ollut pakottavaa tarvetta. Keskiaikainen Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki säilyikin oikeudenhoidon ja hallinnon ohjenuorana kaupungeissa aina vuoden 1734 yleiseen lakiin saakka.⁴¹

On muistettava, että argumentoinnissa käytettiin aina niitä termejä, joita vastapuoli ymmärsi, ja vedottiin yleisesti jaettuihin arvoihin. Jopa hallitsijat saattoivat muistuttaa alamaisiaan edeltäjiensä aikaisista raskeista maksuista valituksiin vastatessaan, kuten Kaarle-herttua vastatessaan Tukholman valitukseen liian korkeista tullimaksuista, tai esittää historiasta varoittavia esimerkkejä. Menneisyyttä käytettiin siis myös kruunun argumentoinnissa. Sen sijaan alamaisten traditiot ja tavat kuninkaat pyrkivät toisinaan leimaamaan jopa irrelevanteiksi muuttuneisiin olosuhteisiin vedoten.⁴²

Traditiolla legitimointi oli yleensä edellytys toistuvien ja säännöllisten maksujen hyväksymiselle. Taloudellisten vaateiden⁴³ ohella uudistukset ja muutokset muilla elämänalueilla rikkoivat vanhoja tapoja ja ne

koettiin epäoikeudenmukaisiksi. Joskus uudistukset jopa esiteltiin alamaisille kauan sitten hyväksytyinä ja toivottiin, että vanhat käytänteet olivat ennättäneet unohtua.⁴⁴ Tappaa käytettiin siis argumenttina sekä yhteisön etujen ajamiseen, mutta myös uudistuksien toteuttamiseen – muutosta tavoiteltaessa uudistukset vain esiteltiin palaamisena vanhaan järjestykseen.

Menneisyysargumentointi läpäisi koko hallinnollisen ja poliittisen vuoropuhelun, sillä niin hallitsija kuin porvaritkin saattoivat käyttää historiaa omien tarkoituksien mukaisesti. Yleinen ajatusmaailma oli vahvasti traditionaalinen, mutta vaikka tapa esiintyikin kaupungin ja porvareiden argumentoinnissa säännöllisesti, muita viittauksia historiaan tai menneisiin tapahtumiin on silmiinpistävä vähän. Kaikesta huolimatta kaupungin menneisyys ja esi-isien toimet muodostivat kehyksen, jota vasten tapahtumia tulkittiin ja punnittiin – ja johon tarvittaessa vedottiin kaupungin edun nimissä. ■

37. RA (R5346) valitus Kaarle-herttualle 9.11.1602; Tuckness (2003) 555; ks. myös Ruuth (1908) 348; Susman (1964) 255; vrt. Shaw (2001) 847.

38. RA (R5346) päiväämättömät (1590-luvulta) Tukholman porvariston valitukset valtaneuvostolle ja Kaarle-herttualle.

39. Muutosvastaisuudesta poliittisena strategiana ks. Einonen (2005) 202–203.

40. Harnesk (2003) 56.

41. Nils Ahnlund (1932) *Gustav Adolf den store*, Stockholm, 184. Ks. myös avoin kirje valtakunnan säädylle 13.11.1605 (Waaränen (1864) 223–224), jossa muistutettiin Kustaa Vaasan testamentista ja säätyjen esi-isien lupauksesta noudattaa sitä.

42. RA (RR17) vastaus Tukholman valitukseen 4.6.1603; Harnesk (2003) 56–59; Villstrand (2005) 86; vrt. Lagus (1893) 89. Traditioiden hyödyntämisestä kuninkaallisissa seremonioissa ks. erityisesti Malin Grundberg (2005) *Ceremoniernas makt. Maktöverföring och genus i Vasatidens kungliga ceremonier*, Riga: Nordic Academic Press, 240–241.

43. Esim. STb 9.9.1623 (365); RA (R5346) päiväämätön Tukholman valitus kuninkaalle, Tukholman ”porvareiden ja kauppiaiden” valitus kuningattarelle 14.4.1638; Einonen (2005) 253–254, 267.

44. Burke (1997) 58–59; Harnesk (2003) 56; vrt. STb 29.8.1618 (249–250), ks. myös 30.10.1620 (102), 3.1.1621 (122); SSA, STb 7.3.1629.